

УДК: 37.048.4(438)

ОЛЕНА БОРДАКОВА, викладач

Ужгородський національний університет, МОН України

Адреса: пл. Народна 3, м. Ужгород, 88000, Україна

Тел.: +38-050-730-62-37

E-mail: bordakova@ukr.net

ВНУТРІШНЬОШКІЛЬНА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА СИСТЕМА В ГІМНАЗІЯХ ПОЛЬЩІ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

АНОТАЦІЯ

Вибір професії – це тривалий процес, який починається в ранньому дитинстві і зазвичай триває все життя. Ось чому так важливо саме в освітній ланці збудувати міцну профорієнтаційну систему, яка допоможе випускнику школи зробити виважені рішення щодо свого професійного майбутнього. Ця система повинна виконувати такі функції: залучати учнів до активного самопізнання й самооцінки; змінювати самооцінку учня, якщо вона відрізняється від його реальних можливостей (завищена або занижена); допомагати учням поглиблювати свої знання про професії, які їх цікавлять; вчити порівнювати стан власного здоров'я з вимогами обраної професії; ознайомлювати зі структурою освіти; співпрацювати з батьками. Результат її роботи – це підготовлена, мотивована, активна і підприємна молодь, яка вміє проявляти ініціативу в пошуку праці; адаптувати набуті кваліфікації до потреб ринку праці; здобувати нові вміння в складних життєвих ситуаціях, пов'язаних з безробіттям, адаптацією до нових умов праці, необхідністю перекваліфікації; вільно рухатися в нових реаліях вільноринкової економіки; володіти мистецтвом презентації; редагувати апікаційні документи; володіти комп'ютером і вільно пересуватися у всесвітній мережі. Таким чином, вдалий вибір професійного майбутнього залежить від рішення випускника гімназії про подальший напрям навчання. Чинниками вдалого вибору є отримані знання гімназистів про самого себе, світ професій, напрями навчання в умовах безперервної освіти, сучасний ринок праці.

Ключові слова: професійна орієнтація, шкільна система, професійне становлення особистості, професійний вибір.

ВСТУП

У постіндустріальних країнах, до яких відноситься як Республіка Польща, так і Україна, за останні двадцять років суттєво змінилося розуміння й сприйняття людиною поняття «професійний вибір». Раніше всіх зобов'язувала суспільно-професійна модель, незмінними складовими якої були: допрофесійний етап (навчання, здобуття професії); професійний етап (професійна діяльність весь час в одній професії, незмінне робоче місце); післяпрофесійний етап (звільнення, вихід на пенсію). Таким чином, життя людини зводилось до формули: 20 років – навчання, 40 років – робота, далі – пенсія, що було приводом навіть для гордошів. Але разом з появою нової соціально-економічної ситуації в державі, зазнає суттєвих змін й зазначена тривінева модель. У результаті з'являється нова, де професійний вибір

розуміють як планування професійної кар'єри. Таким чином, відбувся перехід від принципу «одна робота на все життя», що власне і є характерним для сучасного динамічного ринку праці. Слід зазначити, що в умовах жорсткої конкуренції та зростаючого безробіття не можна дозволити собі прийняти не виважене рішення або зробити помилковий вибір майбутньої професії як з економічних причин (вартість навчання і перепідготовки), так і з психологічних (розчарування, незадоволеність, відсутність впевненості в собі, занижена самооцінка).

Вибір професії – це тривалий процес, який починається в ранньому дитинстві і зазвичай триває все життя. Тому так важливо в освітній ланці збудувати надійну профорієнтаційну систему, яка дозволить випускнику школи приймати виважене рішення щодо свого професійного майбутнього.

У рамках нашого дослідження розглянемо досвід Республіки Польщі, яка в результаті суспільно-економічних змін відійшла від індустріальних стандартів і впроваджує вільноринкові відносини. Це стосується й освіти, яка внаслідок реформ адаптувалась до нових реалій. Змінилися її структура та зміст, а з 2001 року стало обов'язковим запровадження внутрішньо-шкільної профорієнтаційної системи, яка повинна підготувати молодь до виходу на ринок праці в нових умовах польської економіки.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

У межах статті висвітлимо сутність внутрішньошкільної профорієнтаційної системи в гімназіях Польщі, розкриємо її основні завдання й переваги функціонування, що, на нашу думку, матиме важливе значення для вдосконалення профорієнтаційної роботи в школах України.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасній науково-педагогічній літературі проблема профорієнтаційної роботи в школах набуває значного висвітлення. Особливе значення мають напрацювання таких польських учених, як Б. Беззубик, А. Лукашевич, М. Маліновська, М. Пажонко, К. Сєнкевич, В. Фурманека, висновки дослідження яких заслуговують на увагу з перспективами подальшого використання на практиці в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Реформа освіти в Польщі розпочалася 1999 року. В її основу було покладено принципи загальності освіти, її наступності, безперервності, єдності й диференціації, заміни вузькопрофільного навчання широкопрофільним, всебічного розвитку учнів, виховання за допомогою праці, широкого фронту освіти і виховання, гнучкості, державності, соціалізації, науковості й економічності освіти. Кожен з цих принципів є актуальним для професійної освіти. У першу чергу слід виокремити такі принципи: 1) наступності, пов'язаного з відсутністю перешкод при переході з одного навчального закладу до іншого та узгодженістю навчальних планів і програм, розвитком професійної орієнтації; 2) безперервності, який передбачає загальнодоступність форм і засобів освіти; 3) заміни вузькопрофільного навчання широко профільним, що сприяє швидкій перекваліфікації працівників і мобільності в кадровій політиці; 4) виховання за допомогою праці і для праці, який передбачає наповнення всього навчально-виховного процесу проблематикою праці, політехнізму, професійними знаннями й уміннями, що відповідають етапові та типові освіти [1, с. 104].

Н. Пальчук вважає, що мова йде про демократизацію польської освітньої моделі. Це дозволило здійснити глибоку реформу змісту освіти, підвищити її якість та ефективність. Як результат, дипломи польських навчальних закладів визнаються в усіх країнах Європи та не потребують спеціальної нострифікації [2].

Для досягнення оптимального взаємозв'язку між рівнями освіти у Польщі створені різні за термінами навчання школи:

- шестирічна початкова школа;
- трирічна гімназія, після закінчення якої учні отримують державні сертифікати встановленої форми (Swiadcetwo ukonczenia szkoły podstawowej);
- середня школа, яка складається з різних типів навчальних закладів:
- загальноосвітній ліцей (liceum ogólnokształcące) – три роки навчання;
- спеціалізований ліцей (liceum profilowane) – три роки навчання;
- технікум (technikum) – чотири роки навчання;
- основна професійно-технічна школа (zasadnicza szkoła zawodowa) – два–три роки навчання, після закінчення якої можна продовжити навчання в додатковому технікумі (technikum uzupełniające) – два роки навчання або в додатковому ліцеї (liceum uzupełniające) – два роки навчання.

Після закінчення середньої школи складається іспит для отримання атестату зрілості (matura), який є обов'язковим для вступу до вищих навчальних закладів.

Із зазначеного можна зробити висновок, що випускник гімназії, вибираючи подальший напрям навчання, повинен здійснити один з найважливіших виборів щодо свого майбутнього професійного становлення. У навчальному плані загальної освіти зазначено, що саме в гімназіях вчителі знайомлять учнів зі світом наукового знання, привчають до самостійності, допомагають у прийнятті рішення про подальше навчання і готують до активної участі у суспільному житті [8].

Тому так важливо саме в цій ланці освіти збудувати надійну внутрішньошкільну профорієнтаційну систему (Wewnątrzszkolny System Doradztwa Zawodowego). За визначенням А. Лукашевич, це ряд завдань, які повинна реалізувати школа, щоб підготувати учня до вибору майбутньої професії, рівня і напрямку навчання. Система повинна визначати роль і завдання педагогічного колективу в рамках річного плану дій, час і місце реалізації завдань, методи роботи, очікувані результати [6, с. 33].

У рамках нашого дослідження розглянемо на кого передусім спрямована робота цієї системи, її основні функції та завдання.

Отже, внутрішньошкільна профорієнтаційна система повинна поширювати свою роботу в трьох основних напрямках: з педагогічним колективом, учнями та їхніми батьками [4]. Так, **педагогічний колектив** для успішної профорієнтаційної роботи школи зобов'язаний: створити й забезпечити безперервну діяльність внутрішньошкільної профорієнтаційної системи відповідно до записів у статуті школи; визначити в рамках виховної шкільної програми пріоритети в профорієнтаційній та профконсультаційній роботі на кожний навчальний рік; створити шкільну інформаційно-дидактичну базу з професійної орієнтації й профконсультації, наприклад шкільний осередок кар'єри; реалізувати заплановану діяльність, щоб підготувати учнів до вибору професійного шляху і ролі майбутнього працівника; застосовувати різні методики активного пізнання професій, особистості, напрямів навчання й ринку праці; займатися інтеграцією сільської молоді з молоддю з міст, що дозволить виховувати міжперсональні зв'язки в шкільному середовищі; ознайомлювати учнів з професіями майбутнього на державному і європейському рівнях; гарантувати профорієнтаційну допомогу поряд з учнем відповідно до стандартів ЄС; залучати різні установи, організації й підприємства в профорієнтаційний процес у школі (психолого-педагогічні консультації (poradni psychologiczno-pedagogiczne – PPP), управління праці (urzędów pracy – UP), добровільні

трудові загони (Ochotniczych Hufców Pracy – ОНР), консультації з медицини праці (poradni medycyny pracy)).

Щодо **учнів**, то внутрішньошкільна профорієнтаційна система повинна виконувати ряд завдань для: ознайомлення учнів з різними професіями; вивчення особистості; самостійного визначення уподобань й професійного зацікавлення специфікою обраної професії; порівняння власної самооцінки з вимогами шкіл і професій; вивчення структури й умов вступу до післягімназійних шкіл (запис через Інтернет); допомоги в плануванні освітньо-професійної кар'єри та Індивідуального плану дій (Indywidualny Plan Działań – IPD); аналізу потреб ринку праці і можливостей працевлаштування на місцевому, державному і європейському ринках праці; підготовки до реорієнтаційних процесів, мобільності й знаходження виходу у складних ситуаціях, таких, як пошук першої роботи, безробіття, обмеження через проблеми зі здоров'ям; індивідуальної роботи з нерішучими учнями, які мають різні протипокази, пов'язані зі здоров'ям, що впливає на прийняття освітньо-професійних рішень; занять у групах, які активізують вірний вибір школи або професії (семінари, тренінги та інше); допомоги у виборі відповідної професійної практики на різних підприємствах; зазначення можливостей здобуття професійних кваліфікацій у позашкільній системі; формування умінь свідомого й реалістичного вибору і пошуку праці.

У роботі з **батьками** система повинна виконувати такі завдання: ознайомити батьків з засадами інформаційно-орієнтаційної роботи школи; організувати психолого-навчальні заняття для батьків, діти яких повинні прийняти освітньо-професійне рішення (семінари, публічні лекції); залучати батьків як представників різних професій до профорієнтаційної роботи школи; надавати актуальну й повну інформацію про післягімназійні навчальні можливості (якщо потрібно щодо вищої освіти); проводити індивідуальну роботу з батьками учнів, які мають проблеми зі здоров'ям, рішучістю, надмірною емоційністю, розумові, сімейні проблеми тощо; збирати, актуалізувати та надавати доступ до освітньо-професійної інформації в регіоні; надавати можливості працевлаштування на місцевому, державному, європейському ринках праці.

Великі можливості для реалізації профорієнтаційних завдань у рамках внутрішньошкільної профорієнтаційної системи знаходимо в програмних засадах загального навчання для гімназій, які зобов'язують школи до реалізації цих завдань через такі предмети, як суспільствознавство (wiedza o społeczeństwie – WOS), техніка, інформатика [9].

За реалізацію профорієнтаційних завдань відповідає шкільний профконсультант, який з 2003 року повинен працювати у кожній польській школі. Але значну роль відіграє також робота й ставлення до цієї проблеми директора школи, вчителів-предметників, вихователів, шкільного педагога, психолога й бібліотекаря. Вагоме значення має відношення учнів та батьків. Таким чином, функціонування й успішність внутрішньошкільної профорієнтаційної системи залежить від роботи багатьох людей (рис. 1).

Відомий польський науковець Вальдемар Фурманек вважає, що випускник гімназії повинен володіти такими уміньми, які б дозволили йому прийняти свідоме, раціональне і єдине правильне рішення про подальше навчання. Для цього необхідно: вивчити себе (свої позитивні й негативні сторони, уподобання, здібності, потреби, тип темпераменту й характеру, стан здоров'я тощо); вміти оцінювати свої можливості завдяки отриманим знанням; вміти спілкуватися, щоб досягати взаєморозуміння;

шукати необхідну інформацію та перевіряти її придатність; володіти інформацією про професії, можливості підвищення кваліфікації; розвивати позитивне ставлення до роботи; активно використовувати різні механізми, щоб знайти місце роботи й влаштуватися на нього (правильно формулювати заяву, редагувати автобіографію, вести розмову з роботодавцем); вміти проявляти себе в різних ситуаціях; аналізувати дані ринку праці [5, с. 405].

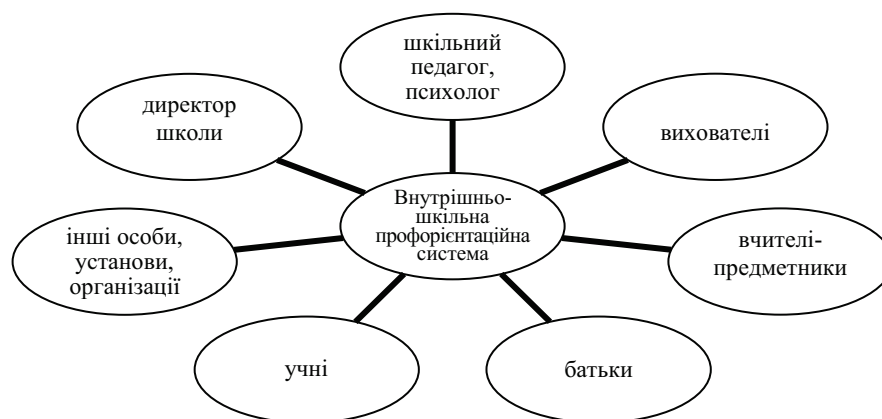

Рис. 1. Реалізатори внутрішньошкільної профорієнтаційної системи

* Джерело: Pater M. O współpracy doradcy zawodowego z nauczycielami / Małgorzata Pater, Marlena Woźniak // ABC Poradnictwa zawodowego w szkole: praca zbiorowa. – Warszawa: KOWEZIU, 2008. – S. 52.

Отже, із зазначеного можна зробити висновок, що вдалий вибір професійного майбутнього залежить від рішення випускника гімназії про подальший напрям навчання. Чинниками вдалого вибору є отримані знання гімназиста про самого себе, світ професій, напрями навчання в умовах безперервної освіти, сучасний ринок праці.

У рамках нашого дослідження надзвичайно актуальною є авторська програма «Професійна орієнтація для учнів гімназій», яка пропонує план заходів для оволодіння вищезгаданими знаннями гімназистами I – III класів (табл. 1). Також у плані визначено заплановані завдання, форми й методи реалізації профорієнтаційної роботи, яку умовно можна розділити на три блоки:

- I – учні вивчають все про себе (I клас);
- II – учні вивчають різновид професій (II клас);
- III – учні вчать використовувати набуті знання, щоб зробити вдалий вибір свого професійного майбутнього, який починається з середньої школи (III клас).

Таким чином, з таблиці можна зробити висновок, що надійно організована внутрішньошкільна профорієнтаційна система повинна виконувати такі функції: залучати учнів до активного самопізнання й самооцінки; змінювати самооцінку учня, якщо вона відрізняється від його реальних можливостей (завищена або занижена); допомагати учням поглиблювати свої знання про професії, які їх цікавлять; вчити порівнювати стан власного здоров'я з вимогами обраної професії; ознайомлювати зі структурою освіти; співпрацювати з батьками.

Таблиця 1

**План реалізації завдань внутрішньошкільної профорієнтаційної системи
в I–III класах гімназії**

Запланована робота	Форма реалізації	Клас
<i>Пізнати себе й свої можливості</i>		
<p>1. Знайомство з собою: визначення інтересів, талантів, здібностей, типу темпераменту і характеру, стану здоров'я.</p> <p>2. Розвиток зацікавлення учнів не тільки шкільними предметами, а й позашкільною тематикою.</p> <p>3. Навчання самооцінки і самореалізації, визначення своїх сильних і слабких сторін</p>	<p>1. Цикл навчально-виховних лекцій.</p> <p>2. Анкетування, щоб визначити інтереси і здібності учнів (можливе створення персональних папок з проаналізованими картками-відповідями).</p> <p>3. Зустрічі з різними фахівцями – шкільним педагогом, профконсультантом, психологом, медсестрою</p>	<p>I клас – протягом року</p>
<i>Ознайомитись з різновидом професій</i>		
<p>1. Знайомство з різними професіями, пов'язаними з:</p> <ul style="list-style-type: none"> – людьми (психолог, міліціонер, лікар); – цифрами (банкір, бухгалтер, працівник зв'язку); – предметами (механік, інженер, пожежний); – природою (фермер); – мистецтвом (художник, поет) 	<p>1. Зустрічі з представниками різних професій.</p> <p>2. Поїздки на підприємства.</p> <p>3. Конкурси літературних та художніх робіт, їх презентація на рівні класу або декількох класів, на виставках.</p> <p>4. Метод проектів – складання альбомів для кожної професії, яка зацікавила учня; мультимедійні презентації</p>	<p>II, III класи – протягом року, I півріччя III класу</p> <p>II півріччя II класу</p>
<i>Вміти застосовувати на практиці отримані знання</i>		
<p>1. Ознайомлення учнів з можливостями середньої школи.</p> <p>2. Ознайомлення з мережею середніх шкіл.</p> <p>3. Оформлення шкільної профорієнтаційної таблиці під загальною назвою «Твоє майбутнє» з систематичним редагування оновленої інформації.</p> <p>4. Налагодження співпраці з місцевим управлінням праці.</p> <p>5. Робота з батьками:</p> <ul style="list-style-type: none"> – інформування про стан здоров'я дитини, що є важливим фактором при виборі подальшого напрямку навчання; – вплив батьків на вибір професії. <p>6. Співпраця з психолого-педагогічним консультантом</p>	<p>1. Плани уроків, присвячених профілям середньої освіти.</p> <p>2. Інформування на виховних годинах класу, бесіди, фільми.</p> <p>3. Зустрічі з представниками середніх шкіл.</p> <p>4. Доступ до різних інформаційних каталогів, путівників, довідників, вирізок з газет.</p> <p>5. Знайомство з роботою місцевого управління праці (актуальна ситуація на ринку праці, суть професійного вибору тощо).</p> <p>6. Зустрічі з батьками:</p> <ul style="list-style-type: none"> – анкетування батьків про вибір середньої школи; – ознайомлення з профілями середньої школи; – бесіди з лікарем, медсестрою; – індивідуальні зустрічі з психологом, профконсультантом 	<p>III клас – протягом року</p>

**Джерело:* Bezzubik B. Orientacja zawodowa dla uczniów gimnazjum: program autorski przewidziany do realizacji przez nauczycieli klas 1 – 3 Gimnazjum nr 1 im. Armii Krajowej w Dąbrowie Białostockiej / Barbara Bezzubik, Małgorzata Malinowska, Krystyna Sienkiewicz. – Dąbrowa Białostocka, 2004. – S. 6–7.

ВИСНОВКИ

Отже, нові реалії вільноринкової економіки вимагають відмовитися від підготовки до однієї професії, а натомість навчити творчо підходити до швидких змін на ринку праці, що неможливо зробити без вдало організованої внутрішньошкільної профорієнтаційної системи. Результат її роботи – це підготовлена, мотивована, активна й підприємлива молодь, яка вмє проявляти ініціативу в пошуку праці; адаптувати набуті кваліфікації до потреб ринку праці; здобувати нові уміння в складних життєвих ситуаціях, пов'язаних із безробіттям, адаптацією до нових умов праці, необхідністю перекваліфікації; вільно рухатися в нових реаліях вільноринкової економіки; володіти мистецтвом презентації; редагувати апікаційні документи; володіти комп'ютером і вільно орієнтуватися у всесвітній мережі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушкевич Ф. Польський «освітній прорив» та його значення для українських освітніх інновацій / Ф. А. Андрушкевич // Вища освіта в Україні. – 2010. – № 4. – С. 103–108.
2. Пальчук М. Модель професійної освіти і навчання у Польщі – четвертий етап європейської інтеграції / Марина Пальчук // Порівняльна професійна педагогіка: наук. журнал / [голов. ред. Н. М. Бідюк]. – К. ; Хмельницький : ХНУ, 2011. – Вип. 2. – С. 101–111.
3. Bezzubik B. Orientacja zawodowa dla uczniów gimnazjum: program autorski przewidziany do realizacji przez nauczycieli klas 1 – 3 Gimnazjum nr 1 im. Armii Krajowej w Dąbrowie Białostockiej / Barbara Bezzubik, Małgorzata Malinowska, Krystyna Sienkiewicz. – Dąbrowa Białostocka, 2004. – 40 s.
4. Fiała U. Wewnątrzszkolny System Doradztwa Zawodowego w gimnazjum [Elektronowy zasób] / Urszula Fiała. – Reżim dostępu: <http://www.koweziu.edu.pl/edukator/index.php?option=com_content&view=article&id=346&Itemid=4>.
5. Furmanek W. Podstawy edukacji zawodowej / W. Furmanek. – Rzeszów, 2000. – 535 s.
6. Łukaszewicz A. Wewnątrzszkolny system doradztwa, czyli przygotowanie młodzieży do wejścia na rynek pracy w wakunkach polskich / Alicja Łukaszewicz // ABC Poradnictwa zawodowego w szkole : praca zbiorowa. – Warszawa : KOWEZiU, 2008. – S. 25–47.
7. Pater M. O współpracy doradcy zawodowego z nauczycielami / Małgorzata Pater, Marlena Woźniak // ABC Poradnictwa zawodowego w szkole : praca zbiorowa. – Warszawa : KOWEZiU, 2008. – S.48–75.
8. Podstawa programowa kształcenia ogólnego (DzU z 1999 Nr 14) [Elektronowy zasób]. – Reżim dostępu: <<http://www.abc.com.pl/du-akt/-/.../dz-u-1999-14-129>>.
9. Rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. DzU, nr 51, poz.458 z późn. zm [Elektronowy zasób]. – Reżim dostępu: <<http://www.isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?...WDU200205>>.